

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЯК ВИКЛИК СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕРЖАВИ

У статті проаналізовано тенденції розвитку світового ринку вищої освіти. Виокремлено економічні та академічні цілі інтернаціоналізації освітнього середовища та напрямки їх досягнення. Показано, яку роль в процесі інтернаціоналізації відіграє експорт освітніх послуг та процеси посилення міжнародної мобільності студентів і професорсько-викладацького складу.

The article analyzes the development trend of the world market of higher education. Economic and academic goals of internationalization of the educational environment and directions of their achievement are determined. The role in the internationalization process of an export of educational services and processes of increasing international mobility of students and academic staff is shown.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зміни у сфері вищої освіти не лише дають відповідь на потреби глобальної конкуренції, але й пропонують нові інструменти налагодження міжнародної співпраці, одним із яких є інтернаціоналізація. Остання в умовах глобального середовища здійснює серйозний виклик для будь-якого вищого навчального закладу, міняючи усталену роками структуру його діяльності та економічну політику держав на напрямку покращення якості інституційного управління ВНЗ та розширення міжнародного співробітництва.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Означені тенденції в розвитку системи університетської освіти викликають підвищену зацікавленість з боку наукової спільноти. Значну увагу даній проблематиці у своїх працях присвятили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: М. В. Борисова, О. Ю. Красовська, Р. Л. Ковальчук, Л. С. Шевченко, Є. І. Павлюченко, С. Ф. Сутирін та ін. Саме в їх працях найбільш ґрунтовно описується процес виходу національних ВНЗ на міжнародні освітні ринки, який охоплює такі етапи: лібералізація → традиційна інтернаціоналізація → транснаціоналізація → глобалізація.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, не до кінця з'ясованими залишаються питання перегляду освітньої політики та вихідних положень для формування нових методологічних засад трансформації системи вищої освіти більшості держав світу в контексті інтеграційних процесів.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття особливостей розвитку світового ринку вищої освіти в умовах популяризації процесів інтернаціоналізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси, пов'язані з глобалізацією, в сучасному світі вже радикально трансформували не лише економіку і культуру, але й систему освіти. Виникнення глобальної системи знань, в якій комунікація стає прозорою, а результати досліджень та інша інформація легко поширюються по всьому світу, використання англійської мови як головної світової мови наукового спілкування, експансія інформаційних технологій – це ключові фактори, що впливають на світову систему освіти. Тобто, сучасна техніка та технології спрощують доступ до знання, забезпечують його вільну циркуляцію. Фактично, в цій галузі наразі сформовано глобальну макросистему, наслідки функціонування якої відчуються вже зараз [1, с.9].

За останні 40 років темпи збільшення потоків студентів, які перетнули національні кордони задля отримання вищої освіти, перевищили темпи поширення самої вищої освіти. За даними ЮНЕСКО рівень міжнародної мобільності студентів виріс на 300%, що свідчить про перетворення ринку освітніх послуг у найбільш розвинений сектор економіки.

Кількість міжнародних студентів, які від'їжджають на навчання в інші країни [2, с.115]

Країна	Кількість міжнародних студентів	ТОП 5 приймаючих країн
Китай	510 314	США, Японія, Австралія, Об'єднане Королівство, Корея
Індія	195 107	США, Об'єднане Королівство, Австралія, Нова Зеландія, Росія
Німеччина	91 928	США, Об'єднане Королівство, Австралія, Нідерланди, Швейцарія
США	53 291	Об'єднане Королівство, Канада, Франція, Німеччина, Австралія
Франція	51 288	Об'єднане Королівство, США, Німеччина, Бельгія, Швейцарія
Японія	44768	Об'єднане Королівство, США, Німеччина, Австралія, Франція
Росія	46 964	Німеччина, США, Україна, Франція, Об'єднане Королівство
Україна	32 882	Росія, Німеччина, Польща, США, Франція

Відповідно до даних табл. 1, поки що Китай та Індія залишаються найбільшими постачальниками міжнародних студентів в США, Австралію та інші країни. Дослідження тенденцій мобільності міжнародного студентства, свідчить про те, що вже сьогодні маркетингові стратегії багатьох університетів зазначених країн переорієнтовуються на потенційно перспективні ринки експортних освітніх послуг, а саме: Саудівську Аравію, В'єтнам, Латинську Америку. Популярні рейтинги Financial Times кращих бізнес шкіл тепер включають не лише ВНЗ США, але й Канади, Іспанії, Франції та інших держав. Роботодавці багатьох країн Європи все більше переваги при прийомі на роботу віддають тим випускникам, які мають досвід навчання та роботи за кордоном, що є свідченням їх адаптивних можливостей та навиків спілкування з представниками різних культур.

Ще донедавна можливість навчатися у престижних закордонних навчальних закладах вважалася лише прерогативою дітей – вихідців з елітарних класів, більшість із яких уже здобула хорошу освіту на батьківщині. Підвищення соціального статусу чималої кількості сімей, доступність та масовість освіти, відкритість кордонів значно змінили цю ситуацію. Наразі все більша кількість молоді має можливість включитися в процес інтернаціоналізації ринку праці. Для них навчання за кордоном є запорукою хорошого працевлаштування в країнах Заходу, де якість життя та умови праці значно вищі. Водночас, студенти, які уже навчаються в Європі керуються дещо іншими цілями, для них це, перш за все, можливість продовжити навчання, здобути другу освіту, задовольнити прагнення побачити світ тощо. Поява програм міжнародного обміну студентами й викладачами між ВНЗ інших країн, їх представництв, асоціацій, фондів та освітніх організацій в низці держав, які регулярно інформують академічну спільноту про наукові конкурси, освітні проекти, академічні стипендії сприяє отриманню перспективною молоддю відповідних грантів, активізації процесу інтеграції вітчизняної вищої школи до європейського простору вищої освіти та її інтернаціоналізації. У Європі, наприклад, Програми «Сократ», «Еразму», «Комет», «Лінгва» стимулюють обмін між європейськими університетами. Крім того, Фонд Сороса надає багато можливостей для студентів із Центральної Азії та Східної Європи. Такі програми, як International Baccalaureate, сприяли інтернаціоналізації освіти. Деякі вчені стверджують, що незалежно від того, чи є одна система краще або гірше іншої, різні шляхи отримання освіти часто можна вважати найбільш важливим, збагачуючим елементом міжнародного навчання, що потребує значної фінансової підтримки студентів. У розвинених державах світу остання характеризується широкою диверсифікацією і включає різні види допомоги. Наприклад, в США найбільшого поширення набули такі програми: програма Фулбрайта (надає магістерські та аспірантські стипендії), програма стипендій посольства США «Opportunity Initiative» (надає гранти обдарованим студентам у вигляді фінансової допомоги від американських університетів), програма стипендій Едмунда С. Маскі (розрахована на спеціалістів з вищою освітою та досвідом роботи, дає їм можливість навчатися в університетах США протягом 1–2 років з отриманням ступеня магістра). Допомога у фінансуванні навчання австралійських студентів за кордоном здійснюється через програму OS-HELP, яка являє собою впроваджену схему освітніх позик з метою підтримки студентів, що навчаються в бакалавраті та за

власні кошти частину курсу проходять за кордоном. Спеціально створена програма студентського обміну скандинавських держав «Нордплюс» базується на такому принципі фінансування: «гроші їдуть за студентом». Означені тенденції невпинно продукують нові вимоги щодо готовності національних систем вищої освіти належним чином конкурувати у міжнародному вимірі під впливом експансії нових освітніх інтеграційних моделей, які стають важливим фактором змін функціонування класичних університетів та появи нових форм освітнього інституційного партнерства (рис. 1).

Рис. 1. Цілі інтернаціоналізації (складено автором на основі [4, с.24])

Поява нових моделей університетської освіти, зокрема, «академічного університету», «інноваційного університету», «корпоративного університету», «відкритого університету» тощо посилили значимість сервісної функції системи вищої освіти та стихійну комерціалізацію освітніх і наукових процесів.

Саме освітні послуги, які надають більшість розвинених держав світу, сьогодні розглядаються як пріоритетна галузь експорту за розмірами внеску в національну економіку та як нова форма міжнародних економічних відносин, яка покликана сприяти реалізації геополітичних і економічних інтересів країни (табл. 2).

Таблиця 2

Позитивні і негативні сторони включення системи вищої освіти держави у процес інтернаціоналізації (складено автором)

ВИГОДИ	ВТРАТИ
<ul style="list-style-type: none"> – поширення та запозичення позитивного досвіду викладання, навчання та виховання у ВНЗ іншої країни; – розроблення і впровадження умісних навчальних та маркетингових програм; – організація виробничих практик, інтенсивних курсів і літніх шкіл; – індивідуальна студентська мобільність; – наповнення вишів іноземцями та збереження власних наукових шкіл; – обмін викладачами; – стажування в зарубіжних університетах; – формування інтеркультурних програм на рівні будь-якого навчального закладу; – використання нових інформаційних та педагогічних технологій в навчальному процесі; – розширення партнерства з приватними провайдерами освітніх послуг з інших країн; – прибуток від плати за навчання іноземних студентів, яка є традиційно вищою; – розширення доступу до вищої освіти та поширення інституційної мобільності; – покращення культурно-етнічного складу студентського контингенту; – підвищення статусу та міжнародного іміджу ВНЗ; – відкриття транснаціональних віртуальних університетів, що працюють за програмами закордонного провайдера освітніх послуг; 	<ul style="list-style-type: none"> – загроза втрати кращих наукових кадрів; – уповільнення приросту студентського контингенту; – зменшення надходжень плати за навчання у результаті переходу студентів на навчання у зарубіжні виші; – забезпечення працевлаштування для іноземних викладачів у результаті збільшення притоку студентів; – невідповідність якості навчання очікуванням та збільшення числа «непідтверджених» закордонних дипломів; – необізнаність та недостатня інформованість про всі нюанси і тонкощі системи іноземної освіти; – розвиток інфраструктури інших держав; – можлива втрата культурної та національної ідентичності.

<ul style="list-style-type: none"> – плідне співробітництво з міжнародними освітніми організаціями, департаментами освіти, навчально-виховними закладами різних країн світу та залучення нових стратегічних партнерів до освітньої діяльності; – розвиток полікультурної підготовки студентів та посилення ролі полікультурної компетентності викладачів у інтернаціоналізації змісту вищої освіти; – розвиток методик дистанційної освіти. 	
--	--

Обсяги торгівлі освітніми послугами, які регулюються положеннями ГАТС, на світовому ринку наразі перевищують 100 млрд. дол. та включають послуги з міжнародної вищої освіти, додаткової професійної освіти, мовних курсів, шкільної освіти тощо. За даними ЮНЕСКО, освітні послуги для іноземців пропонують тисячі ВНЗ із 140 держав.

Найбільша боротьба точиться між провайдерами з країн Західної Європи та Північної Америки, потоки академічної мобільності іноземних студентів до яких сягають щорічно кілька мільйонів осіб.

Більшість навчальних закладів цих держав, завдяки високому статусу, позиціонують себе як глобальні університети. Так, у одного із світових лідерів у цій сфері – США, навчання іноземних громадян є п'ятою статтею експорту, у той час за статистичними даними у різні роки, транснаціональна вища освіта посідає третє/четверте місце експорту Австралії після вугілля, залізної руди та золота, надаючи при цьому робочі місця 125 000 фахівців [3, с.11].

На основних лідерів ринку вищої освіти США та Велику Британію припадає близько 24 млрд. дол. доходу, в той час як на Австралію, Нову Зеландію, Канаду, Францію, Німеччину, Швейцарію та інші країни Європи – 20 млрд. дол. близько 5 млрд. дол. складають доходи держав, що розвиваються Азії, Африки, Латинської Америки та Близького Сходу. Японія отримує 1,5 млрд. дол., Китай – 0,9 млрд. дол., СНД – 0,9 млрд. дол. [5].

Частка країн у розподілі доходів світового ринку академічної освіти свідчить про рівень їх конкурентоспроможності стосовно виготовлення високотехнологічної продукції та експорту знань.

Саме розвиток процесів інтернаціоналізації вищої освіти став суттєвим кроком для переходу держав, які знаходились у периферійній зоні в ядро світової економічної системи.

Намагаючись сформувати монолітні структури освіти та підвищити рівень конкурентоспроможності власних ВНЗ за рахунок надання їм високого елітарного статусу, розвинені держави світу вдалися до активної міжнародної маркетингової діяльності університетів, залучивши спеціалізовані організації (національні агентства, академічні служби, освітні фонди, центри міжнародних обмінів тощо), які займаються пропагандою національної системи освіти, реалізацією програм академічної мобільності, організацією мовних курсів, допомогою в підготовці документів для вступу до національних ВНЗ, покращенням якості інституційної підтримки міжнародних студентів та ін. При цьому особлива роль у зміцненні позицій тієї чи іншої держави на світовому ринку освітніх послуг належить державним органам таким як Міністерство освіти і науки, Міністерство закордонних справ, Міністерство економічного розвитку, Міністерство праці, міграційні служби та ін., важливою метою діяльності яких є

збільшення притоку іноземних студентів та створення сприятливих умов для обміну знаннями між зарубіжними і національними освітніми інституціями. Ефективне функціонування цих структур в розвинених державах світу дозволило належним чином захистити внутрішній ринок від надмірної експансії освітніх послуг з боку іноземних конкурентів.

Потреба в розширенні освітніх можливостей перетворилася на спробу нав'язування іншим державам власного способу мислення, втрату ідентичності їхніх культур, підриє економічної та соціальної позиції. Сьогодні фраза «Скажи мені, скільки у Вас навчається іноземних студентів, і я скажу, яка Ви держава» – визначає імідж країни на міжнародній арені. Адже, саме інтернаціоналізація уможливила здійснення порівняння й визначення ефективності місцевих університетів будь-якої країни з іноземними провайдерами шляхом безпосередньої конкуренції при наборі студентів на навчання та зворотних відгуків про рівень надання освітніх послуг від локальної й іноземної молоді. Наша країна прагне, щоб у вітчизняних ВНЗ викладали європейські світила, а українські студенти навчалися в найкращих зарубіжних університетах, і при цьому не менш мобільно поверталися додому. Але це залежить не лише від модернізації освітнього законодавства, але й створення необхідних соціально-економічних умов в країні і пошуку спільної мови.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, як бачимо процеси інтернаціоналізації та глобалізації сприяли прискореному розвитку ринку освітніх послуг, посилення академічної мобільності студентів, професорсько-викладацького складу та навчальних програм. Все це призвело до перерозподілу сфер впливу між економічно розвиненими державами та появи нових освітніх провайдерів. Подальші наукові дослідження варто спрямовувати на вироблення стратегічних засад формування конкурентоспроможної моделі національної системи освіти, яка має позиціонувати імідж держави на міжнародній арені.

Список використаної літератури

1. Рейтинг ВНЗ «Компас–2012»: думка роботодавців та випускників // Аналітичний звіт. – Систем Кепітал Менеджмент, 2012. – 116 с.
2. Comparing Education Statistics Across the World // Global Education Digest: UNESCO Institute of Statistics, 2011. – 312 p.
3. Marginson S. International Education in Australia: Riding the Roller Coaster / S. Marginson // International Higher Education. – 2012. – № 68. – P. 11–13.
4. Обзор европейского опыта интернационализации высшего образования. The review of European experience of internationalization of higher education // Education, Audiovisual & Culture Executive Agency, European Commission TEMPUS, [Нар. укр. акад.]. – Харьков: НУА, 2010. – 56 с.
5. Всемирный доклад по образованию 2009. Сравнение мировой статистики в области образования [Электронный ресурс] / Институт статистики ЮНЕСКО. – Монреаль, 2009. – Режим доступа: www.unesco.org/education.